

Микола Омельченко, Любов Затока, Лариса Дегтяренко
ОСОБЛИВОСТІ ПАПЕРУ ДОКУМЕНТІВ ВІДДІЛУ «ЗАРУБІЖНА УКРАЇНКА» ПЕРІОДУ
1917-1921рр. НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ім. В.І.ВЕРНАДСЬКОГО

Книжки здавна були одним із засобів збереження людської пам'яті. Різні за змістом і форматом, вони є документами своєї епохи і потребують уваги при користуванні читачами та заходів щодо їхнього збереження з боку бібліотекарів та читачів. Особливого значення набувають ті книги, в яких історія відображена очима безпосередніх свідків. Саме в них можна знайти барви живого слова того часу, а папір може служити зразком якості матеріалів целюлозно-паперової промисловості.

Як говорив свого часу П.И. Карамзін: «Обращение с книгами подобно обращению с людьми — и тому и другому надобно учиться». Саме в період екстремальних ситуацій для друку використовувалися матеріали не завжди якісні, а ті, що були під рукою. Не становлять винятку і книжки часів визвольних змагань в Україні 1917-1921 рр. Не аналізуючи увесь комплекс характерних ознак друкованих документів, зупинимося на декількох, найактуальніших: формат та вид паперу.

Як уже зазначалося, саме формат видання може служити зразком друкарської та видавничої справи свого часу. В нашому випадку він виконаний без дотримання елементарних норм видавничої діяльності, спостерігаються відхилення у розмірах книжкового блоку в бік зменшення геометричних параметрів порівняно з ustalеними. Особливістю конструкції книжок є неякісне скріплення книжкового блоку з використанням металевих скріпок замість клею та ниток. Палітурки документів у переважній більшості видань виготовлені з м'якого обгорткового паперу сірого кольору. В друкованих виданнях цього періоду немає (очевидно, через економічну скруту) аркушів форзацу, а часом і самих палітурок. Як цікавий аспект якості використаного для друку паперу слід відзначити зчеплення фарби з папером або задруку-

ванні газетної шпальти: там, де у друкарні вміли професійно приготувати фарбу, зчеплення її з папером добре, а де не вистачало майстерності — читабельність тексту гірша.

Окремі дані про вид паперу, формат книжки та деякі інші характеристики документів відділу «зарубіжна українська» з фондів НБУВ наводяться у таблиці.

Наведені короткі відомості про книжки періоду 1917-1921 рр. дають певне уявлення про видавничу справу та паперові матеріали, що використовувалися у друкарнях того часу.

Цікаву інформацію можна почерпнути і з розмірів книжки, тобто, її формату. Так, майже всі обстежені книжки мають книжкові блоки, фальцьовані у 3 перегини, тобто, форматом in octavo. За висотою блоку тільки дві книжки (поз.4, поз.6) можна віднести до цього формату. Очевидно, можливо також припустити, що фальцьовка аркушів паперу таким способом, хоч і меншого формату, була результатом економічної скрути.

Заслужовує увагу питання нинішнього використання тих книжок, фізичний стан паперу яких характеризується крихкістю та ламкістю, чи за певних умов має схильність до цього стану. За минулі майже вісім десятиліть капілярно-пористі властивості паперу невисокої якості суттєво погіршилися. Негативні тенденції у збереженні таких документів підсилюються і тим фактором, що вони не мають твердої оправки.

Щоб покращити стан зберігання і використання документів, друкованих у період нестабільних економічних умов періоду 1917-1921 рр., доцільно розробити окрему програму проведення консерваційно-реставраційних робіт та її фінансування.

№	Автор, вихідні дані книжки	Формат, см	Видавничая оправа	Вид паперу книжки	Примітки – ціна, зчеплення фарби з папером та інше
1.	Білорусенко О. Перед світом. Видавниче т-во «Криниця». Київ, 1918 – 32 с.	17,5 x 13,0	м'яка, з обгорткового паперу	газетний	ціна – 40 коп., була в використанні, стан книжки добрий, але папір крихкий
2.	Самостійна Україна. Друкарня С.В.У. у Львові 1918 – 44 с.	14,2 x 10,8	м'яка, з сірого обгорткового паперу	газетний	ціна – 10 пфенінгів, зчеплення фарби з папером добре, книга в доброму стані, папір жовтого кольору
3.	Мамчур Д.С. В спорудах недолі поезії. Друкарня в Бердичеві, 1918 – 80 с.	17,2 x 11,0	м'яка	книжково-журнальний	ціна – 2 крб. 15 коп., зчеплення фарби з папером задовільне, книжка потребує реставрації

№	Автор, вихідні дані книжки	Формат, см	Видавнича оправа	Вид паперу книжки	Примітки – ціна, зчеплення фарби з папером та інше
4.	<i>Вобль Н.Г.</i> Начальный курс политической экономики. Друкарня «Прогресс» Киев, 1918 – 40 с.	23,0 x 14, 6	м'яка	книжково-журнальний	книга попиту читачів не користувалася, зчеплення фарби з папером добре
5.	<i>Мицюк О.</i> Комунистична Україна. Друкарня ставропільського інституту. Львів, 1921 – 24 с.	14,3 x 11,2	м'яка, сірий обгортковий папір	книжково-журнальний	книга не зачитана, стан добрий, папір потребує консерваційних заходів
8.	<i>Троцький Л.</i> Международное положение и Красная Армия. Москва, 1918 – 18 с.	13,5 x 15,2	без палітурки	обгортковий	ціна 40 коп., папір крихкий, потребує реставраційних робіт (залом, захвати аркушів)
9.	Статут польової служби. Видання УНВ Генерального штабу. Друкарня Кноллера і сина у Перемишлі, 1921 – 232 с.	16,0 x 11,4	твердий картон	газетний	стан книги добрий, користувалася попиту у читачів, зчеплення фарби з папером добре

Грина Скобець, Галина Новікова

ІЗ ДОСВІДУ ОБСТЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ДОКУМЕНТНИХ ФОНДІВ

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ) акумулювала в своїх фондах значні скарби духовності української нації та світової культури, серед яких – численні видання іноземними мовами, унікальні за сукупністю зібраних видів, типів, універсальністю тематики та хронологічними рамками (період з XVIII ст. до 1939 р.). Тривалий час через брак вільних площ значну їх частину було сконцентровано в обмінно-резервному фонді, для широкого загалу читачів вони не використовувалися. Введення в дію нового корпусу НБУВ та створення у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій сектора організації фонду іноземної літератури уможливило втілення програми напруження, поповнення і раціонального використання західноєвропейських видань

зазначеного періоду. Важливою складовою частиною цієї програми є запровадження науково обгрунтованих заходів забезпечення довготермінового зберігання документів. З цією метою, в межах запровадження загальної системи забезпечення збереження документних фондів НБУВ, було проведено експертизу стану фізичного збереження масиву західноєвропейської літератури, обраного з принципом компактного розташування у сховищі.

Обстеження здійснювалися за вимогами ГОСТ 7.50-90 «СИБИД. Консервація документів. Общіе требования» [1], вдаючись до методик і рекомендацій, запропонованих Бібліотекою Російської Академії наук [2], Всеросійською державною бібліотекою іноземної літератури ім. М.І. Рудоміної [3], а також